

Landskap: Småland Upptecknat av: Andersson
 Härad: Östbo Adress: Estö
 Socken: Tämmö Berättat av: Christina Jonasson, Tännö
 Uppteckningsår: 1935 Född år 1853 i Tännö

Uppteckningen rör Dop, brölloren och begravning
i slutet av 1800-talet i Tännö.

Uppteckningen är berättad av
 änkan Christina Jonasson, Norrby,
 Backe, Tännö. Hon är änka efter
 lantbrukaren Johan Jonasson, Tännö. Fru
 Jonasson är en strängt religiös per-
 sonlighet och liksom de flesta i bygden livaktigt
 intresserad i den frikyrkliga rörelsen. Den första
 lekmanapredikan hölls f. ä. år 1855 i hennes
 hem. Liksom flertalet i bygden är hon dock

ganska sluten, då det gäller världsliga an-
gelägenheter, och vill helst tala om
allvarliga ting. Med en nästan patologisk
iver förnekar hon, att man i hennes
ungdom roade sig lagert och "levde
farligt". Hon är, kort sagt, en typisk produkt
av bygdens väckelserörelser. Detta säges en-
dast upplysningsvis för att styrka tillförlit-
ligheten av den gamlas yttranden. Hon
berättade följande om dop, bröllop
och begravning i sin hembygd, 1800-talet
Tämnö.

1/ Dop

Ja, det var riktigt högtidligt, när det
var dop på gården. Man hade då klätt
det lilla barnet, som skulle döpas, i en

5071

- 3 -
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

dopklänning. Den var vanligtvis sydd
av en gammal "brustöja". Man döpte
barnet oftast i kyrkan, men det var
merst de förförda. Det var närmare
"styng" (oskriven lag, sedvänja), att de yngre
barnen döptes i hemmet, där prästen
läste dopformuläret över dem. Eller
(annars) var det högtidligare i kyrkan,
kan veta!

2/

Bröllop och bröllopsförberedelse:

För en 25 år sedan (omkr. år 1910) a/Ortstyggar
var det vanligt, att mindre bemedlade
flickor gingo "oskyljare" i bygderna för
att samla ihop till hemgiften, och innan
de skulle gifta sig. Ja, det var inte så
noga när! Men man brukte ofta gifta

5071

- 4 -
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

sig till julen eller redan i sist veckan i oktober
från Mikaelidagen den 24 oktober till slutet
av den månaden. De flickor, som gingo
osthjälte, kallade man "ostajigo". Det
manuset kommer av, att flickorna oftast
gingo ost som gåva vid giften. Men
de gingo också en "ullasudd" eller en
"höllock" (linlock).

Men är det snart 25 år sen den
sist ostajigom gick osthjälte här i
böjden. Och det var väl inte många gånger
så roligt, att "gå på böjden" som ostajiga. Men
männan håller på den dag som i dag är,
fast det händes mycket mera sällan nu
mera.

Männan kallade man alltså för "Säa-sä tiggare"

5071

- 5 -
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

"sää-sä-liggare", då de gingo på bjorden.
Det var inte så många, om det skedde
före eller efter giftermålet. Men van-
ligen gingo männen efter "sää-sä" skot
efter jula och nästan alltid innan den
14 mars, då årsarendena upphörde
och förnyades, och då inflyttningen på
gårderna begynte. Men brukte' vanligen
ge en till två kypor havre åt "sää-sä"-
liggaren, och av det har han väl fått
ett namn. I förhinder (före i tiden) brukte
de hämta sina gåvor med häst och vagn
eller med en mindre kärra. Men på
senare tid ha de kommit med cykel,
och den man var här sist för ett år sedan,
han kom med lastbil, han!

5071

- 6 -
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Jag skall säga, att det var ett ganska stort bryderi, då man skulle ge de olika gämnarna. Det skulle varken vara för mycket eller för litet, kan säga, och man gav i regel allskifferman man var släkt med eller jögen eller sä-sä-tiggaren.

Stor före brölloret brukte brudparets / Brudstämman. släktingar och vänner gå omkring och samla upp bröd och smul till brölloret. På den tiden behöfdes det mycket bröd. Två stora bröd skivor skulle alltid ligga till reds på bänken vid varje måltid under de dagar, som brölloret varade. Man hade därför två stora säckar med sig, som hette des "brud-säckar", den ena för brödet och den andra för smul. Det var vanligt, att man

i varje gård fick vi brödkakor och ett
bringesnycke till oss.

Det var rätt roligt att gå med
brusäckar, och jag säga. Men brukte kivas
sinsemellan för skämt om vems man
skulle gå genom "färsken" eller köks-
vägen, när man lämnade gården,
där man hade liggt. Det var mest
lyckosamt att gå genom färsken. Men
lyckte det var mindre lyckosamt att
gå genom köket, och en av brusäcka-
na skulle alltid ut den vägen, han vet.
Därför skyndade man sig av alla krafter
att lägga ner gåvor i sin brusäck
och gå sig iväg genom färsken. Eller kunde
man gärna vägen dit. Den som kunde

komma ut genom fönstret flest gånger,
den hade lycken ett gott öga till under
äret. Den (eller de) som hade hand om
den andra brudbröden; måste ju gå ut
genom köket, men då fanns det ju
mer tid till att koka, så det slutade
med, att de fingo mest i sin väsk, än
re!

Det var slyng, att fästmannen
gav en veske behåll till bruden vid
giftermålet. Såna veschor, som heter
"brudveschor" finns det gott om i världen
än i dag, och jag fick en på min tid.
Det var år 1879, då jag gifte mig. Ja, jag
fyllde 26 det året.

Bruden gav meddelat en gengäva

d/Brudbröden
och
fästmannens

5071

hull brudgummen. Det var verkligen bel
om en "fästmannas käpp".

I bröllopspresent fick bruden
nästan alltid en del vaser och skålar
och andra prövlingsaker. Här ska hon (ny-
bruden) få se, vad jag fick 1879. Här
är en tillbringare, och där några skålar och se
några prövlingsaker. Ja, de äro vackra!

Före bröllopet skulle man bega
ut "lysesedel" och låta lyra för sig, kan veta.
Det var en gång en präst, som frägle' en
barn, som skulle ta ut "lyse", verin som
inshiflat äktenskapet. Då svarade den
"dummen": "Ja, det har far och mor
och Stina i Körneryd!" De hade loget
till hans äktenskap, kan veta!

-9-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

c/Bröllopspresent
åt bruden:

5071

- 10 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Brölloren varade längre för i tiden,
ska' jag säga! På 1870-talet, då jag var
ung, kunde de hålla på ända från tre
till fyra dagar. Det började då ners-
dels på lördagen och slutade på tisdagen
eller onsdagen i den följande veckan.

Man hödde, att det var tur, om
det regnade i brudstolen. Då skulle brud-
paret bli välbörjor. Men ^{var} det också råde
att solen sken, så turade det sig inte så
väl. Då sade man, att det blev "i hugg
och plugg" efter giftermålet.

Det var en gång en, som inte
var så kloker, och då han stod med
sin brud vid altaret framför prästen,
så skände han alldeles ut sig. Prästen

ränkle händerna mot golvet som ett
tecken på, att brudparet skulle falla på
knä framför gästarna. Men brudgum-
men förhöd inte tecknet, utan hon
skrockade frögående och med vidöppna mun
på prärken och så fråga hon: "Skä' vi
gå över?" och pekade på altarrundeln.
Det var så högt, så alla i kyrkan hörde
det. Det var ju inte vetligt sagt!

Det var brukligt att ungdomen
i byn klädde bröllogården med gräs.
Lärskilt gränderna skulle kläs röd. På
varje sida om gården sätte man upp
två höga granar, som man kallade
"brugranen". Man kvistade och skalade
font ett stycke av brugranen, så att den

5071

-12-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

en del av byggen blev kvar, och sedan
klädde man den avskalade stammen
med grönt och gjorde ofte en ärsport
mellan granarna. På hösten och
vintern, då brölloren voro vanligast,
klädde man med lingonris och
grönris, och under den öfriga delen
av året tog man oftast löv från
unga björkar. Ofte brukade man
och så sätta upp beagranar i väg-
skälen, så att alla vägförande vände
åt vilket håll man skulle ta av för
att komma till bröllosgården. Hög-
domen var alltid så behjälplig med att
göra fint och bekvämt, ty sedan vanka-
des dit alltid förtäring på bröllosgården.



Bild nr 1.

Bruagranar (brudgrana),
framför en bröllopsgård

Obs ärgården med kens-
parangen i mitten, varpå
brudparets initialer öro
inflätade i varandra

Mått: Höjd = 800 (omkr.)

Ärgården, höjd = 400 (- -)

Ägare: Lantbrukaren Ernst Karlsson, Rölby, Fjellgård, Temo

Foto: Thure Dahlén, 1935.

Det var slyng, att ungdomen kom
till bröllopet, och om de inte var in-
bjudna. Då fingo de stå och se sina

ställen fingo de även gäst. De serverades
oftast utan hus.

Ungdomen "skot" (sköt) liksom ma-
fötia', kan rek! Man brukade sam-
las särskilt på kvällningen utanför
bröllopgården, och där skot man med
sina förmor. Senare har man börjat
skjuta med dynamit, och det så nära
huset som möjligt. Man ville alltid
seka spränga glasrutorna. Lufttrycket var
så starkt, så att rutorna bröts in och
huset skole. Den farliga veden finns än
i dag, ja, det vet han ju. Men en gång
bar man sig för dunt åt. Det var då
folkskolläraren här skulle gifte sig. Skol-
läraren var överså i skolan (i över väringa),

som han vet. I en av skobelarna där-
nere står en stor kemin. Den flyttade
pojkarne och tog bort kaminröret.
Då satte de in en bössa i pipan till skor-
stenen och sköt. Det dånade i hela
huset, som är en jordbävning. Den stads-
folkskolläraren hade just då sin plats
vid den gröna pristan i reningen övan-
på. Då sköts smäll i prisetröret, högrade
han i förskräckelsen från stolen och kunde
inte lugna sig på en god stund. Så där var
pojkarne inte "vetiga", de höll ju på att
förstöra hela glädjen på bröllopet.

Sedan man sköt, brukte
man liksom oförskiden ropa ut bröl-
paret och hurra för dem, då de visade sig.

Brudparet gick då alltid en sväng ut
bland ungdomen och ställde sig sedan
i dörren till bröllopsgården. Då de stod
där, utbrängades alltid ett kefaldigt leve
för dem. Sedan kallades bröllopsgäster-
na ut med höga rop, och det hurrades
för dem också, just som det är än i dag,
kan vara. Till sist ropade man ut
dem, som bodde i köket. Ja, ungefär
brukar man ju ropa: "Kökspersonalen
ut!" Och så uppvaktade man dem
med hurrarop, just som i dag, kan vara.
Inne på bröllopsgården bjöd
värden alltid till bords. Men han
märkte knaga och knaga, ty ingen ville
gå förrän fram, kan vara. Det var stängt.

att man alltid skulle kugas i minnet
ke gänger, "ellar" var det inte, som det
skulle vara.

Man hade alltid dukat i oss-
hus som vid begravningar; men man
gjorde det ju mer förgärligt och be-
ligt, som verk! Var det många gäster,
så sökte man duka härbarkformigt
på träbänkar och lämmar. Ordningen
vid borden var ju den vanliga, som verk
Brudparet och gäster voro ju de för-
mäste och sen! kom klockaren och skol-
läsaren.

Det fanns ständigt rätter just som
vid begravningar. Fläsk och bönor
fingo aldrig saknas och vanligtvis inte

heller "blött fisk" (luftfisk). Och så fanns det ett par mjölkkrätter, som alltid skulle vara på bordet. Det var ostpannkaka (ostka) och rökost.* De rätterna hade vanligen gästerna med sig som "förving". Men numera har de mestadels en hanka eller ett sådant bakverk. På många ställen hade man också klockor. Sedan slutade man med att äta "pyrenamat". Det var i regel äpplesoppa. Gavel och bröd, ja, det fick naturligtvis aldrig fattas, och mestadels hade man höj och låg skivor bröd på varje blick. Efter middagen bjögde man ifrån maten (bordsbönen).

* Se där en uppteckningen av år 1935: "Ostkaka, rökost och råmjölkpannkaka" berättad av Christin Jönsson.



Dans, nej, det var oväntligt att man
densade på brölloren här i kakken. Så
spelmannen hade inte myskhet att göra här
i "byden" */ Pettershen Fredrikson från Värnamo,
ja, han var förest. Skedabens hembyggsföre-
ning, han var här förra året och frågade
mig, om jag kände till något om lek-
stugor i "forhiden" (för i tiden). Men inte vet
jag något om lekstugor inte p' jag han inte
ens hört tales om, att det har funnits några
sedana här i socknen. Så här fick han då
inte veta något nytt!

*/ Detta är lätt förstådda skäl! Väckerberäckerne hade
under Christina Jönssons ungdom gått fram som
stomvänder över bygden och rensat den grundligt för
vårldslighet och förfärlighet!!!

Bröllopet var vanligen slut på torsdag
eller senast på onsdagen. Då för var ut en
hem till sitt. Men det hände ju väl
gick oförmärkt förbi. Ungdomen hade
ju kommit vänner, kan vara, och
så gick det, som det vanligen brukar gå.
Det hände ofta, nästan efter varje bröllo,
att ungdomen kolerade sig, om än det
dröjde en hel del tid efteråt.

Och så var det för det nya paret
att gå utbegrava och efter "sja-tä", låta stället
och vänner gå med brudsöckerna runt
om i socknen och på ett lyse. Och sen fick
bruden sin brudkal och brudgummen sin
fästmannaskäpp. Till sitt fick man lynda in stället
och kalben och ungdomen. Och så stod bröllopet
som varit i fyra till fem dagar.

5071

3/

Begravning

Ja, jag skall säga honom, att det var
då ett by, när man skulle "fästa någon
till jorden". Det var först och främst så
mycket man skulle tänka på och göra
i ordning, att man inte hade mycket
tid att tänka på sig själva dagarna innan
begravning. Själva begravningarna brukte
vara i rentligen tre eller fyra dagar, så
det var minnsann inte så fort under-
skat, inte. Det var inte så "rimant" som
nu förtia, kan vara!

När någon dött brukte man vakna
delar ^{av} förtia natten hos liket. Det färvades
sedan på ett kallt rum i ända till en
veckas tid. Man brukte mestadels ha

- 21 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21

funkisor, ty de voro inte så dyra, han vet.
Sedan var det till att göra iordning
för begravningar, så att man hade det
 mesta öfver till begravningsgästerna kom-
 ma på lördagen. Varje gäst hade då "förning"
 ned sig. Det var vanligtvis en sötast, ett
 par ostkakor och ett par eller tre ostspan-
 kakor (ringspankakor). Det var ett
 lag, han vet, då gästerna kom. Alla
 voro klädda i sina mörka helgdegskläder,
 liksom van för tiden. De komo mesta-
 dels äkade i sina finaste vagnar. Det var
 ofta chassikarrer med beslag på både bänkar
 och remsagen.

På söndagen var det begravningsdag.
 På morgonen brukte man ställa ut kista

i bädgården nära huset, såvilde det ver
nackert väder. Tidigt på morgonen hade man
gjort i ordning en "gransal", där kistan skulle
stå på några bokar eller spolar. Sedan
klädde man runt kistan med granar och
bröt av granbopparna till hälften skax
nedanför de överska kvistarna, så att boppar-
na pekade ut till väder. Redan följande hade
man ju klätt med granar utomför
huset, och sedan "klädde man för liket"
med korslegda gran kvistar vid varje
vägskäl i byn.

Redan kl. 7 på lördagsmorgonen
att man frukost. Själva begravningen
ägs vanligen rum skax efter "jävsta"
(guds tjänsten, löjarsen) mellan kl. 10 och 11.

5071

-24-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

24

Imman man vette, kistan på veggen, så
brakte klokkaren eller någon av herlarna
läsa några bibelverser, och sedan gjöng
man en psalmvers, som vanligtvis kallas
"byngg" (stämde upp). De flesta männi-
korna i byn brukte komma till kyrkögän-
den skett innan begravningen. Bodde
man nära kyrkan, så gick man dit,
"eller" sökte man så ofta som möjligt
att åka. Det var sällan man lade
begravningshöjdigheter inne i kyrkan,
utan liket lades vanligen direkt ner i
gravarna. Sedan gick det till just som
nuförda. Prästen "lös" (löske) en bän vid
graven, höll en beaktelse med bön och
kallade sedan ner de tre skolamull

5071

- 25 -
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

25

Över kistan.

När själva begravningen var över gick alla in till "fjärden" i kyrkan. Då man kommit hem därifrån, fick man kaffe, och så kom middagen mellan kl. 3 och 4 på eftermiddagen.

Vid middagen hade man dukat läskhofornigt, var till de det var några gäster. Man hade helt enkelt lämnat övriga stolar, och så var bordet färdigt. Prästen fick sitta på den finast polstrade vid huvudbordet mitt för gästfästet. Sedan satte man de andra, klockaren och skoltöraren runt omkring, och alla tog sig ner vid inneriden för flygelbordet. Fingo baren sin plats. Sedan fick man

5071

så gott sig göra lät "fly" (röka) över
men till veranda.

Begravningsmiddagarna voro inte
alltid lika veranda, men det fanns alltid
en del stående rätter. Det var först fint
bröd och starkt "brödd" melldricka, sedan
kött, korv och pepparrot. Fläsk och brenna
bönor fingo nästan aldrig ses. Ofta
hade man också "blött fisk" (luffisk) och
potatis. Potatis, ortskaka och rågjölthyspan
kaka fick man som regel. De rågjölthyspan
hade ju gästerna med sig som förtäring, och det de-
lades ut vid bordet. Till sist fick man
"suppen" som den hetade. Det var
näst äpplesoppa med visken i. Nej,
jag vet inte, om det serverades grist. Man

— 26 —
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

26

har aldrig brukat det, där jag varit med*
 - Och så det, som aldrig fick fettes,
 det var "sögel" (svvel) och bröd. Då hade man
 ofta stora fat, som var urholkade i mitten.
 Inmerst lades svvlet och så de skurna bröd-
 skivorna runt om.



Bild nr 2

Brödfat av trä.

Urholkat i mitten
 för svvlet. Brödet lades runt omkring.

Mått:

Höjd = 8

Diam: Lure 12 (Djup 4)

Ytke 33 (Djup 3)

Ägare: Lantbrukare P. Andersson, Vättergård, Hålsjöhammar.
 Foto: Knut Dahlin 1935.

*/ Detta framhöll Christina Jönsson energiskt.

Skriv endast på denna sida!

Da middagen var slut gongde man
som vanligt igen inken och de drucke
prästen eller klockaren "hälsing". Efter
middagen vankades det kaffe, och vi gick
var och en hem till sitt eller fick ligga
på gården.

De gäster, som skulle stanna över natten,
fingo vanligen ligga i gästbädd, då
det var hängt an gäls.

Dagen efter begravninga fick man
bäja härka på "ärvskiftet" (bouppteck-
ningen) efter den döde. På kindagen hade
man vanligen bodekingen klar, och då
foro alla hem till sitt församling de när-
marste släktingarna, som stannade liksom
längre. Och vi var det slut. Så minnades

var det hela inte, kan veta!

På många ställen brukte man i
forntiden (förr i tiden) sätta upp en "grav-
skrift" på väggen i ett av böningsrummen
på gården. Ofta hade man ramar in
den och sett pappersblommor runt om-
kring själva skriften. Den var till för att påminna om den döde.
(Nedan synes en dylik gravskrift från 1800-
talet. I botten mitt synes den dödes initialer (G.D.
omgivna av hvide kors, varav det ena saknas.)



Bild nr 3.

Gravskrift från Tånsö

Ob. pappersblommor runt
själva borden med den dödes
initialer. En kranz av ut-
klippta pappersblommor äro
klipade dörmanfä. (fuk.)

5071

(fukt.) Mått = Tjalllek = 6 Diameter = 35

Rammens tjalllek = 2,5

Ägare: Bröderna Andersson, Fröskär, Tånnå
genom nämnda Per Pettersson, Noregård, Bor.
Fot: Thure Dahlström, 1905.

~

- 30 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

30